

„My jsme tu byli první!“ – emancipační hnutí Sámů v Norsku

Vendula V. HINGAROVÁ,
přednášející na skandinávském oddělení
UGS FF UK Paha

Dne 17. května slaví Norsko dvouleté výročí schválení první norské ústavy. I když národnostně emancipační aktivity se rozvinuly v plné míře až ve druhé polovině 19. století a politickou nezávislost nabylo Norsko až v roce 1905, Den ústavy se v Norsku slaví jako nejdůležitější národní svátek. Norové se strojí do svátečních šatů a národních krojů děděných z generace na generaci a v každé obci se koná barevný a veselý májový průvod. V průvodu s norskou vlajkou v ruce kráčí školáci i děti z mateřinek, učitelé, maturanti, představitelé úřadů a spolků. V posledních letech zahlédneme v záplavě norských vlajek i vlajku cizích států a rovněž i jednu méně známou, pestrobarevnou vlajku s kruhem uprostřed, vlajku Sámů.

I letos se v předvečer národního svátku v seriózních periodikách i na sociálních sítích diskutuje, do jaké míry je vhodné na norský národní den v průvodu nést jinou než norskou vlajku. Tuto otázku si kladou mnozí z půl milionu v Norsku usazených cizinců, zvláště pak představitelé norských národnostních menšin – Sámové, Kvenové, Židé, Romové a Finové.

Letošní výročí přináší zamyšlení nad tím, co přinesla ústava z roku 1814 pro všechny obyvatele na území Norska. I těm, kteří se za Nory tehdy nepovažovali a etablování norského státního útvaru pocítili jako narušení osobních i skupinových svobod. Takto například vnímají Sámové, kteří se vytvořením státních hranic v arktickém severu nedobrovolně stali příslušníky nových státních útvarů. Omezení přeshraničního pohybu citelně zasáhlo do živobytí Sámů. Chov polodivokých sobů se zkomplikoval, protože tradiční migrující trasy byly hranicemi narušeny.

Norvegizace Sámů

Sámové, dříve nazývaní Laponci, patří k autochtonní menšině ve Skandinávii. Žijí na pomezí severní hranice Norska, Finska, Švédska a Ruska. Po-

lovina z 80 tisíc Sámů žije v Norsku a koncentrují se v arktických krajích Finnmark a Troms. Sámové nazývají svou domovinu Sámpi, kterou stále používají jako pastviny pro svá sobí stáda. Sámpi se táhne přes většinu Skandinávského poloostrova, pár desítek kilometrů nad Oslem, přes střední Švédsko, Finsko až na sever po ruský poloostrov Kola. Sámové sice neaspírují na vlastní územní samostatnost, nicméně aktivní sámská spolupráce napříč hranicemi je patrně nejuspěšnější příklad severské spolupráce.

V Norsku, respektive v norském Sámpi, hovoří nejrozšířenější severní sámštinou asi 17 tisíc Sámů, luleskou sámštinou asi tisíc osob, a jižní sámštinou o polovinu méně. Je registrováno celkem jedenáct sámských jazyků. Tři jsou vymřelé. Hlavním jazykem většiny Sámů je však majoritní jazyk dotyčné země. V Norsku se většina sámských dětí jednu ze tří sámštin učí ve škole a existuje řada projektů na jejich revitalizaci. Jazykové vzdělání bylo umožněno Sámům teprve nedávno.

Vlajka Sámů

Je-li možné jedinou větou nastínit dějiny norských Sámů, pak můžeme říci, že je to období před norvegizací, během norvegizace a po ní. Norvegizace byla menšinová politika, která prosazovala asimilaci, jíž byly vystaveny všechny menšiny v Norsku, zvláště pak Sámové a Finové na severu Norska.

Na území severního Norska žili Sámové dlouho předtím, než se tam začaly stěhovat germánské kmeny. Ty je postupně zatlačovaly do nejzazších arktických plání a lesů. Původní obyvatelé poloostrova si úspěšně osvojili strategie přežití v drsném klimatu. Zformovali sociální a kulturní specifika, která je dodnes odlišují od svých sousedů. Ještě na začátku 20. století se část Sámů věnovala polonómádkému životu a stěhovala se se svými stády sobů z vnitrozemí k pobřežním pastvinám, většina Sámů se však postupně začleňovala do struktur norské společnosti.

V důsledku rasových ideologií a norského národnostního hnutí byli Sámové od konce 19. století vystaveni opatřením, která je jako neznalé norštiny cíleně

znevýhodňovala. Konkrétně se to např. týkalo pozemkového zákona z roku 1902, který umožňoval nákup půdy pouze norským mluvícím obyvatelům a opatření, která zakázala používat sámštinu jako vyučovací jazyk. Učitelům byl dáván příplatek podle toho, kolik žáků naučili hovořit norský. Tlak na asimilaci občanů do struktur národního státu a jeho kulturních i jazykových premis byl zřetelný i v poválečném období rekonstrukce válkou zničeného severu. I když řada sámských organizací dlouhodobě protestovala proti asimilačním tlakům, norvegizace skončila až v 70. letech 20. století, kdy tehdy už stabilizovaná norská společnost začala sámským požadavkům věnovat větší pozornost.

Spor o řeku Alta

Konec norvegizace přinesla událost zvaná Spor o řeku Alta (Altasaken). V srpnu 1970 norská vláda plánovala vyřešit nedostatek elektrické energie

FOTO: VOJTECH VLK

v nejzářších oblastech stavbou nádrže na řece Alta. Netušila, že demonstrace proti zatopení jedné relativně nevýznamné sámské osady Masi a sobích pastvin rozpoutá v historii Skandinávie nevídaný etnický boj za zachování svébytnosti a způsobu života Sámů. Původně šlo o demonstraci hrstky ochránců přírody, která se v průběhu sedmdesátých let vyprofilovala jako razantní odpor Sámů proti norské asimilační politice.

Dobové fotografie, které jsou dnes součástí norských učebnic dějepisu, ukazují muže v sámských krojích, kteří drželi transparenty s hesly: „My tu byli

Norští Sámové se stali vzorem pro ostatní menšiny v boji za jejich práva.

první!“, „My odsud neodejdem!“ „Nechte naši řeku žít!“. Policejní zásahy proti protestujícím a zatýkání byly patrně prvním a posledním „násilím“ norské policie v novodobé historii. Před branami parlamentu Stortingu v Oslo vztyčili Sámové přenosný stan lavvu a vyhlásili hladovku. Mírumilovné Norsko, které profilovalo zahraniční politiku na celosvětové ochraně lidských práv, bylo šokováno.

Sámové se prezentují jako původní obyvatelé Skandinávie, kteří žijí v úzkém sepětí s přírodou, jež hraje zásadní roli v životaschopnosti jejich společenství. Protestují, aby vláda bez jejich souhlasu zasahovala do přírody v jejich tradičním regionu.

Sámská iniciativa

Od 70. let 20. století se Sámové zapojili do mezinárodního hnutí za práva původních populací. Mezi ostatními národnostními menšinami si získali jedinečné postavení, což jim dalo sílu kriticky se ohradit proti opatřením Norska za nedodržování menšinových práv.

Od té doby se podařilo Sámům prosadit řadu důležitých opatření. V roce 1989 byl založen sámský parlament, jakožto nejvyšší zastupitelský úřad Sámů zodpovědný za rozvoj sámské kultury a jazyka. Norský král Harald při slavnostní inauguraci se Sámům omluvil za historická přikročí. Sámská vysoká škola se zabývá vědecky otázkami relevantními pro sámskou společnost. Sámsťina se jako důležité společenské a politické téma dostala do popředí pozornosti i v celém Norsku, když byla s norštinou zrovnoprávněna a prohlášena za úřední jazyk ve vybraných okresech.

Poslední klíčovou sámskou iniciativou je schválení Finnmarkskeho zákona (2005). Po dvaceti letech jednání prosadili vyřešení majetkových a územních nároků Sámů včetně podílu na využití vodních a podzemních zdrojů. Nejsevernější kraj Finnmarku již nevlastní norský stát, ale je spravován zvláštním výborem jmenovaným Sámským parlamentem a krajským úřadem. Sámové dosáhli, že mohou rozhodovat o svém území.

V porovnání se svými sousedy toho norští Sámové vybojovali zatím nejvíce. Jsou velkým vzorem nejen pro své soukmenovce a i pro další původní obyvatele. Ovšem Sámy čeká období ještě velmi náročné. Aby se totiž mohla politická a legislativní opatření vybojovaná sámskou elitou prosadit v praxi, je třeba zvrátit negativní předsudky mnoha Norů i samotných Sámů.

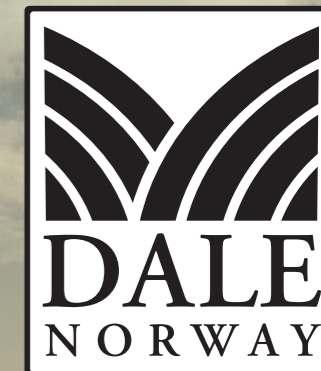
Sámové a my

I v českém prostředí můžeme zmínit to málo, co se o Sámech psalo. Veřejnost se o tehdy nazývaných Laponcích (dnes v Norsku hanlivě označení) dozvídá v 19. století od hamburského obchodníka se zvířaty Carla Hagenbecka, který organizoval výstavy exotických zvířat a později i přírodních národů. Laponci se soby byli k vidění na výstavištích v Praze i ve Vídni. Za prvního českého odborníka na laponská studia lze označit Václava Marka (1908–1994), který žil řadu let mezi Sámy a o jejich kultuře napsal několik odborných statí a romány. Část jeho díla vyšla posmrtně, např. Staré laponské náboženství (2009). Na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy i na Masarykově univerzitě se vypisují kurzy o sámské kultuře a jazyce a práce současných českých i sámských odborníků vyšly nedávno ve sborníku pod názvem Sámové – jazyk, literatura a společnost.

Závěrem se vraťme k úvodní zmínce o vlajkách, která objasňuje přístup norské společnosti k původním i nedávno příchodním obyvatelům. Ač v české kotlině je kultura vyvěšování vlajky značně odlišná, otázka, zda vyvěšovat na státní státek vlajky našich menšin a přistěhovalců, je zatím asi předčasná. Vždyť dvousté výročí české ústavy budeme slavit až za hodně dlouho!

EXKLUZIVNÍ NORSKÉ VLNĚNÉ SVETRY

NORWEGIAN QUALITY SINCE 1879

*Eldar Rønning
&
Therese Johaug*

Sochi - Oficiální svetr norského olympijského týmu pro zimní olympijské hry Sochi 2014

Největší výběr originálních norských svetrů Dale naleznete ve značkovém obchodě SCANDINAVIA (Galerie Harfa, Praha 9 a Litoměřice) nebo na www.scandinavia.cz.